

МИТНІ ПЛАТЕЖІ ЯК ДЖЕРЕЛО ФОРМУВАННЯ ДОХОДНОЇ ЧАСТИНИ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ

CUSTOMS DUTIES AS A SOURCE OF STATE BUDGET REVENUES IN UKRAINE

Соцький А.М., к.ю.н.,

доцент кафедри соціального адміністрування та гуманітарних комунікацій

Чернівецький інститут Міжнародного гуманітарного університету

Стаття присвячена розгляду сутності митних платежів, які є одним з важливих джерел формування доходної частини Державного бюджету України. Важливість справляння митних платежів обумовлено їх значенням у формуванні як податкових надходжень, так і загальної суми доходів Державного бюджету України. Передумовою виникнення відповідної ситуації стала лібералізація зовнішньої торгівлі, що вимагала перегляду функцій митної служби та знайшла своє відображення у першому Митному кодексі України 1991 р. Відповідно на той час митна служба була наділена відповідними повноваженнями, необхідними для вирішення стратегічних (наприклад, економічна безпека держави) та тактичних завдань (формування доходної частини Державного бюджету) тощо.

Досвід розвинених країн світу свідчить про те, що головною метою митних установ визначено вирішення стратегічних завдань, тобто на виконання протекціоністської політики, що є характерним для розвинених країн з перехідною економікою.

У останнє десятиріччя головною функцією митної служби України визнано фінансову функцію, виконання якої є найбільш проблемною. Це обумовлюється не тільки економічними та політичними процесами, а й вимогами Всесвітньої митної організації та Конвенцією про спрощення та гармонізацію митних процедур 1973 р., що торкається питань митно-тарифного регулювання. Україна поступово як учасниця Світової організації торгівлі взяла на себе зобов'язання щодо зниження митних тарифів на певні категорії товарів. Так, за останні роки в сторону зниження відсотків було передбачено 90% загального числа оновлених ставок мита.

В статті визначено поняття «митного бюджету», основні компоненти та етапи формування джерел митного бюджету, оцінка та прогнозування, встановлення ставок митних платежів, акумуляція грошових коштів, розподіл митного бюджету, використання коштів митного бюджету, контроль та перевірки тощо.

В статті зазначені основні умови раціонального порядку нарахування та сплати митних платежів основними з яких визначено удосконалення митного законодавства, посилення заходів митного контролю та введення страхування митних ризиків, виявлення та обґрунтування факторів, які впливають на забезпечення повноти та своєчасності сплати митних платежів, що сприяло б найбільш повним обсягам поповнень Державного бюджету.

Ключові слова: митні платежі, митна справа, митні органи, мито, митне оподаткування.

The article focuses on the essence of customs duties, which are generally regarded as one of the important sources of the State Budget of Ukraine's revenues. The prerequisite for this situation was the liberalization of foreign trade, which required a revision of the functions of the customs service and was reflected in the first Customs Code of Ukraine of 1991. Accordingly, at that time the customs service was vested with the relevant powers necessary to solve strategic (e.g., economic security of the State) and tactical tasks (formation of the State budget revenues).

The experience of developed countries shows that the main purpose of customs institutions is to solve strategic tasks, i.e. to implement protectionist policies, which is typical for developed countries with economies in transition, such as Ukraine.

In Ukraine, especially in the last decade, the main function of the customs service has been recognized as fiscal, which is the most problematic. This is due not only to economic and political processes, but also to the requirements of the World Customs Organization and the Convention on the Simplification and Harmonization of Customs Procedures, which deals with customs and tariff regulation. As a member of the World Trade Organization, Ukraine has gradually undertaken to reduce customs tariffs on certain categories of goods. Thus, in recent years, 90% of the total number of updated duty rates have been reduced by an average of 5 percent.

The article defines the main conditions for a rational procedure for the calculation and payment of customs duties, the main of which are the improvement of customs legislation, strengthening of customs control measures and introduction of customs risk insurance, identification and justification of factors affecting the completeness and timeliness of customs duties, all of which will contribute to the most complete replenishment of the State budget.

Key words: customs payments, customs, customs authorities, customs duty, customs taxation.

Актуальність теми дослідження. Підтримка та забезпечення економічної стабільності та безпеки у державі постійно потребує прийняття активної участі у світових інтеграційних процесах і розвитку зовнішньоекономічних зв'язків. З часів ліквідації монополії зовнішньої торгівлі ще у 1991 р., сутність зовнішньоекономічної діяльності зводиться до багатьох факторів, головним з яких виступають грошові відносини, а точніше місця митних платежів в системі доходів Державного бюджету України, сутності, значенню та постійності.

Результати дослідження. Дослідженню теоретичних та практичних аспектів функціонування інституту митних платежів та його місця у системі доходів Державного бюджету у юридичній літературі не приділялося суттєвої уваги. Однак, такі вчені, як Л. О. Батанова, Є. В. Додін, Л. К. Воронова, О. П. Гребельник, М. М. Каленський, С. В. Ківалов, Б. А. Кормич, Т. В. Корнева, І. М. Коросташова, М. П. Кучерявенко, О. В. Мазур, П. В. Пашко, Д. В. Приймаченко, Л. М. Письмаченко, О. П. Орлюк, Л. П. Савченко, Т. В. Проценко, Т. С. Єдинак, В. Ю. Єдинак та ін. лише фрагментарно торкалися питань сутності та зна-

чення митного тарифу, податків та проблемних аспектів порядку нарахування та сплати митних платежів тощо.

Таким чином, проблеми розгляду підвищення ефективності діяльності митних органів для стабільності доходів держави, стають на перше місце. При цьому глибокого наукового аналізу потребують питання функціонування механізму застосування різних митних процедур та митних режимів, обрання бази нарахування митних платежів та визначення ставок, оцінка можливості використання митно-тарифного регулювання та системи митних пільг та преференцій з метою виконання планових завдань митних органів – це повне наповнення Державний бюджет України за рахунок митних платежів.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження теоретичних засад митного бюджету, визначення факторів, що впливають на об'єм митних доходів, розробка рекомендацій з питань удосконалення системи формування доходів Державного бюджету України, що потрапляють від діяльності митних установ.

Виклад основного матеріалу. На теперішній час важливим джерелом формування доходної частини Державного бюджету України є митні платежі.

жавного бюджету України є митні платежі. З часів проголошення незалежності України до сьогоднішнього дня доля митних платежів у системі доходів держави постійно зростає, що свідчить про залежність доходів бюджету від якості здійснення зовнішньоекономічної діяльності у цілому та роботи митних установ тощо. При цьому специфікою існування відповідної залежності є охоплення суспільних відносин, що регулюються нормами значної кількості законодавчих актів різної галузевої належності. Сьогодні відносини, пов'язані із справлянням митних платежів, регулюються Митним кодексом, Податковим кодексом України та іншими законами України з питань оподаткування. При цьому п. п. 14.1.113 п. 14.1 ст. 14 Податкового кодексу України визначає митні платежі як податки, що відповідно до ПК України або митного законодавства справляються під час переміщення або у зв'язку з переміщенням товарів через митний кордон України та контроль за справлянням яких покладено на контролюючі органи [1]. А п. 27 ст. 4 МК України містить лише перелік митних платежів, до яких віднесено мито, акцизний податок із ввезених на митну територію України підакцизних товарів (продукції), податок на додану вартість із ввезених на митну територію України товарів (продукції) [2]. У відповідній ситуації до переліку митних платежів на власний розсуд можна включати ще й інші податки й збори, коли виникає необхідність включення до доходної частини Державного бюджету. Таким чином, в першу чергу, необхідно звернути увагу на функції, які виконують митні платежі при здійсненні зовнішньоекономічної діяльності, підвищити ефективність контролю за дотриманням митного законодавства усіма учасниками торговельних відносин.

Таким чином, митні платежі необхідно розглядати як сукупність податків та мита, що є інструментами тарифного та нетарифного регулювання ЗЕД, а також митні збори за здійснення митними органами юридично значущих дій. Іншими словами митні платежі це грошові кошти, що сплачуються у бюджет країни при переміщенні товарів через митний кордон. Розмір митних платежів залежить від багатьох факторів, включаючи вартість товарів, коду товару, країну походження та кінцевий пункт призначення.

При цьому митні платежі є частиною доходів держави та відповідні дослідження з точки зору фінансово-правової науки також є не достатньо дослідженими. Так, доходи бюджету – це сукупність усіх податків і зборів, що стягуються органами державної влади у грошовій формі. Ці кошти потрапляють до бюджету держави та можуть бути використані для різних цілей. Основні напрямки використання цих коштів можуть бути:

По-перше, фінансування бюджету держави – податкові надходження від митних платежів допомагають державі фінансувати різні соціальні програми, інфраструктуру, а також підтримка оборони та безпеки.

По-друге, підтримка національної економіки – митні платежі, що потрапляють до бюджету можуть бути використані для стимулювання розвитку окремих галузей економіки, наприклад, сільського господарства, промисловості чи високих технологій.

По-третє, держава використовує митні платежі для захисту місцевих товаровиробників, застосовуючи ввізне мито, що конкурують із внутрішнім виробництвом.

Вчетверте, кошти отримані від митних зборів можуть направлятися на поліпшення інфраструктури, наприклад, портів, транспортних вузлів та логістики, що сприяє більш ефективному веденню зовнішньої торгівлі.

Зазначене дозволяє митні платежі, що потрапляють до державного бюджету України, визначити як «митний бюджет» та надати таке його визначення. Митний бюджет – це частина державного бюджету, що формується за рахунок митних платежів, таких як мито, ПДВ та акцизний податок, а також інші збори, що пов'язані

із зовнішньою торгівлею. Розмір та структура митного бюджету можуть сильно відрізнятися від країни, так як він залежить від рівня зовнішньої торгівлі, митної політики, а також економічної ситуації у країні.

Формування митного бюджету здійснюється за рахунок митних платежів, що справляються з товарів, що переміщуються через митний кордон. Ці кошти включають декілька основних компонентів і процес формування бюджету складає декілька етапів.

Умовно перший етап можна назвати як «Джерела митного бюджету». Основним джерелом формування митного бюджету є мито. Мито – це загальнодержавний податок, який нараховується та сплачується за ввезення або вивезення товарів через митний кордон України. Ставки мита можуть бути адвалорними (у відсотках від вартості товару), специфічними (фіксованими на одиницю бази оподаткування) та комбінованими (ст. 280 МК України) [2]. ПДВ – податок, що справляється з певних товарів при ввезенні на митну територію України. Цей податок нараховується на вартість товарів та послуг. В Україні застосовуються такі види мита: ввізне, вивізне, сезонне та особливі види мита: спеціальне, антидемпінгове, компенсаційне.

Відзначимо, що ввізне мито є диференційованим щодо товарів, які походять з держав, які спільно з Україною входять до митних союзів або утворюють з нею зони вільної торгівлі. У разі встановлення будь-якого спеціального преференційного митного режиму згідно з міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, застосовуються преференційні ставки ввізного мита, встановлені Митним тарифом України [3].

До товарів, що походять з України або з держав-членів Світової організації торгівлі, або з держав, з якими Україна уклала двосторонні або регіональні угоди щодо режиму найбільшого сприяння, застосовуються пільгові ставки ввізного мита, встановлені Митним тарифом України, якщо інше не встановлено законом. До решти товарів застосовуються повні ставки ввізного мита, встановлені Митним тарифом України. На окремі товари законом може встановлюватися сезонне мито на строк не менше 60 та не більше 120 послідовних календарних днів з дня встановлення сезонного мита. Сезонне мито нараховується за ставками, встановленими Законом України «Про державне регулювання імпорту сільськогосподарської продукції» [4].

Акцизний податок – податок на певні товари такі як тютюн, нафтопродукти, алкоголь та транспортні засоби, що справляється у разі ввезення відповідних товарів на митну територію України. Митні збори – це плата за послуги митниці, пов'язані із оформлення митних процедур (передбачає перевірки митних декларацій, товаросупровідних документів, контрактів тощо). Штрафи та пеня – за загальним правилом, до бюджету потрапляють кошти за порушення митних правил. З точки зору митного права, пеня – це штрафні санкції, що стягуються за несвоєчасну сплату митних платежів та інших обов'язкових платежів при переміщенні товарів та транспортних засобів через митний кордон України. Пеня нараховується на суму заборгованості та являє собою відсоток від цієї суми за кожний день відтермінування. Наприклад, умовами нарахування пені може бути випадки не своєчасної сплати мита, ПДВ та акцизного податку, невиконання строків подання митної декларації та інших товаросупровідних документів, порушення терміну перерахування митних платежів на розрахунковий рахунок тощо.

Другий етап «Оцінка та прогнозування» зведено до формування митного бюджету, який важливо точно спрогнозувати об'єм зовнішньої торгівлі, а також оцінити ставки мита, ПДВ та акцизного податку. Зазначене обумовлено прогнозами економічного росту, очікуваними об'ємами імпорту та експорту, змінами у міжнародній

торгівлі, можливими змінами митного законодавства. За загальним правилом, прогнозування дозволяє визначити, скільки повинно надійти коштів до бюджету з різних джерел, а також скорегувати тарифи та ставки для стимулювання чи обмеження певних видів торгівлі.

Третій етап можна визначити як «Встановлення ставок митних платежів». В рамках формування бюджету державні органи (Верховна Рада України, Міністерство фінансів України, Державна митна служба України та інші відомства) встановлюють ставки мита та інших податків. Вони можуть змінюватися відповідно до зовнішньоекономічної ситуації, вимог національної економіки та вектору зовнішньої митної політики. Ці ставки, за загальним правилом, затверджуються через законодавчі акти, а також можуть бути адаптовані у рамках міжнародних угод, наприклад, із Всесвітньою митною організацією.

Четвертий етап «Акумуляції грошових коштів». Після встановлення ставок та тарифікації починається етап збору митних платежів. Система обліку повинна бути точною та прозорою, щоб правильно розподілити кошти до бюджету та попередити порушення у цій сфері. З цією метою успішно функціонує електронна система декларування та сплати, що значно полегшує контроль та облік. В Україні електронне митне декларування стало незамінним інструментом для суб'єктів господарювання, які здійснюють ЗЕД. Електронне декларування – це цифрове подання детальної інформації про товари, призначені для імпорту, експорту або транзиту через митний кордон. Цей процес замінює традиційну паперову митну декларацію, пропонуючи швидший, зручніший і безпомилковий підхід до управління [5].

П'ятий етап можна дати назву «Розподіл митного бюджету». Після того як митні платежі зібрані, вони розподіляються до державного бюджету. В різних країнах можуть бути різні схеми розподілу, але зазвичай кошти розподіляються до загального фонду, потім розподіляються на різні потреби.

Шостий етап «Використання коштів митного бюджету». Кошти, що потрапили до митного бюджету можуть бути використані на відповідні цілі, наприклад, фінансування соціально-економічних програм; розвиток та модернізація митної інфраструктури (митниць, митних постів, портів, транспортних шляхів та ін.), забезпечення національної безпеки, державна підтримка власного виробництва та експорту тощо.

Сьомий етап «Контроль та перевірки». З метою забезпечення прозорості та правильного використання грошових коштів з державного бюджету у більшості країн світу передбачена система внутрішнього за зовнішнього контролю (аудиту) це дозволяє мінімізувати корупційні прояви та покращити ефективність використання державних коштів.

Динаміка доходів бюджету від митних платежів відображає зміни в об'ємах акумуляції грошових коштів до Держав-

ного бюджету за певний проміжок часу. Цей показник має суттєве значення для оцінки показників зовнішньої торгівлі, рівня імпортозаміщення, ефективності роботи системи митних органів та інших складових. Наведемо для прикладу таблицю динаміки доходів Державного бюджету України за 2020–2024 роки та спробуємо сформулювати фактори, які впливають на динаміку доходів митного бюджету.

Наведені дані у таблиці свідчать про те, що надходження митних мають тенденцію до щорічного зростання окрім останні років, що пов'язано із впливом певних явищ. Наприклад, із введенням в державі військового стану [8]. Таким чином, можна припустити, що на зменшення надходжень митних платежів вплинули умови воєнного часу та особливості створення пільгових та спрощених умов ввезення товарів на митну територію України [7].

Наступним фактором, що впливає на динаміку доходів митного бюджету можна назвати зростання та зменшення обсягів торгівлі. Наприклад, збільшення імпорту чи експорту впливає на збільшення доходів від мита. За загальним правилом, коли країна імпортує більше товарів то й мито на ці товари збільшується. Зниження обсягів зовнішньої торгівлі може відбуватися у випадках економічної кризи у державі, накладання відповідних санкцій чи погіршення торговельних відносин.

Зміни у тарифній системі також можуть впливати на динаміку доходів митного бюджету. Наприклад, збільшення ставок мита на товари, які конкурують із внутрішнім виробництвом може привезти до збільшення доходів якщо об'єми імпорту стабільні. Зниження ставок мита може стимулювати ріст імпорту, але в короткий період часу доходи від мита можуть знизитися оскільки збори будуть меншими при значних об'ємах ввезення товарів на митну територію.

Показники надходження як ввізного, так і вивізного мита мають тенденцію до збільшення. Найбільшу питому вагу в надходженнях звичайно має ввізне мито.

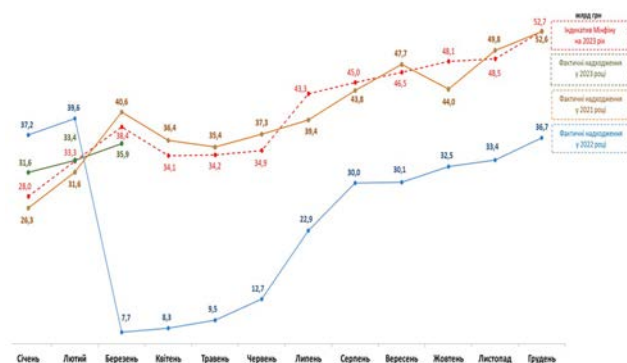

Рис. 1.

Таблиця 1

Динаміка доходів Державного бюджету України за 2020–2024 рр., млрд. грн

Групи доходів	2020	2021	2022	2023	2024
Разом доходів, в т.ч.	1076,0	1296,9	1787,4	1947,2	2002,6
Податкові надходження, в т.ч.	851,1	1107,1	949,8	901,8	969,6
Акцизний податок із ввезених на митну територію України піддакцизних товарів, в т.ч.	57,8	79,6	41,7	39,9	42,6
— лікєро-горіьчані вироби	2,4	3,1	2,2	3,5	2,9
— тютюнові вироби	2,3	12,2	18,6	20,3	22,7
— транспортні засоби	11,0	16,4	5,0	6,95	5,4
— пальне	42,0	47,8	15,7	23,4	24,8
ПДВ із ввезених на митну територію України товарів	274,1	380,7	253,1	284,6	298,6
Ввізне мито	30,2	36,9	23,3	26,6	27,4
Вивізне мито	0,3	1,3	2,3	3,1	4,4
Разом митних платежів	362,4	498,5	321,0	399,8	465,8

Про результати роботи Держмитслужби у напрямку забезпечення надходжень митних платежів до Державного бюджету [9].

Проведений аналіз приводить до висновку, що митні платежі відіграють важливу роль у забезпеченні стійкості бюджету та економічного розвитку країни. Формування митного бюджету є складним процесом, який потребує чітких прогнозів, чіткості у встановленні ставок та контролю за дотриманням митного законодавства.

Динаміка доходів митного бюджету залежить від факторів зовнішньої торгівлі, митної політики, економічної ситуації та зовнішньоекономічних умов. Регулярний моніторинг відповідних факторів та застосування аналітичних заходів дозволить точніше спрогнозувати зміни в акумуляції грошових коштів та планувати митний бюджет та й взагалі Державний бюджет України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. *Голос України*. 04.12.2010. №№ 229-230 (4979-4980).
2. Митний кодекс України від 13 березня 2012 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2012. № 44-45, № 46-47, № 48. Ст. 552.
3. Про Митний тариф України : Закон України від 19.10.2022 р. № 2697. *Офіційний вісник України*. 2022. № 92. Т.1. Ст. 5700.
4. Про державне регулювання імпорту сільськогосподарської продукції : Закон України від 17.07.1997 р. № 468/97-ВР. URL. *Відомості Верховної Ради України*. 1997. № 44. ст. 281.
5. Митне електронне декларування товарів в Україні: тенденції та виклики. URL. <https://imex-solutions.com.ua/blog/mitne-elektronne-deklaruvannya-tovariv-v-ukrayini-tendentsiyi-ta-vikliki/>
6. Батанова Л.О. Фінансовий контроль у сфері державної митної справи. Монографія. Чернівці «Технодрук», 2015. 154 с.
7. Митні платежі як складова формування дохідної частини Державного бюджету України в умовах воєнного стану. *Економіка та суспільство*. 2023. №5. Режим доступу: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2564/2482>
8. Статистичні дані Державної митної служби України URL. <https://customs.gov.ua/en/> .
9. Щодо результатів роботи Держмитслужби у напрямку забезпечення надходжень митних платежів до державного бюджету. URL. <https://customs.gov.ua/en/news/novini-20/post/shchodo-rezultativ-roboti-derzhmitsluzhbi-u-napriamku-zabezpechennia-nadkhodzen-mitnikh-platezhiv-do-derzhavnogo-biudzhetu-1125>